

Kytice

Výbor z poesie a prózy pro školu i veřejnost
Redigují Hugo Siebenschlein a Pavel Sula
Svazek 13.

Státní nakladatelství v Praze 1933

Výbor z básní
Jaroslava Vrchlického

Uspořádal, úvodem a poznámkami opatřil Arne Novák

Úvod.

Mnohostranný a neklidný básnický genius Jaroslava Vrchlického se zkušel již od mladosti v nejrůznějších formách slovesného umění a časně v nich dosahoval tu většího, tu menšího úspěchu; umělecká ctížádost ho doprovázela při tom stejně jako stále rostoucí znalectví světové literatury. Epické básně, které psal od let jinošských, řadil, sotva nalezl svůj umělecko životní cíl, do rozsáhlého rámce epopoje lidstva, jejíž některé zlomky rostly pod jeho monumentalisující rukou v rozměrné výpravné skladby s filosofickými výhledy; jediný jeho románový pokus zůstal sice osamocen, ale zato povídky, čerpané hned z pověstí a legend a hned ze současného života, mají čestné místo v české novelistice soudobé. Velmi záhy dává některým zlomkům epopoje podobu dramatickou, a úsilí o divadlo neopouští ho pak až do pozdního věku, i když jest doprovázeno jenom ojedinělými vítězstvími jevištními; nepopřává-li mu přízeň Mus právě scénické básně vysokého slohu, spokojuje se lehkými komedii neb hrami konverzačními, aby pak znovu napial síly k divadelním výtvorům, jež by zapadaly do legendy věků. V podstatě však nebyl Jaroslav Vrchlický ani epik ani dramatik nejvyššího řádu, neboť se mu k tomu v samé hloubce básnické povahy nedostávalo žádoucích podmínek: nedovedl se v přísné objektivitě nikdy úplně odosobniti a zmizeti za svými postavami i ději; chyběla mu neoblomná důslednost v rozvíjení myšlenky i ve stavbě povah; jeho temperament, nestálý, pružný, sršivý, vadil mu při složitých úkolech skladebných, žádajících si přísného soustředění a logicky chladného postupu. Tento největší lyrický pěvec svého národa nebyl ani myslitelem ani stavitelem.

Zato všecko ho předurčovalo, aby se stal lyrikem zcela jedinečným. Citovostí stále vznícenou, nesmírně subtilní a podivuhodně ušlechtilou, se s ním mohl měřiti málokterý básník světového písemnictví; toto velké a dobrotivé srdce prožívalo a účastnými záchvěvy doprovázelo nejen osud vlastní, své rodiny, svých přátel a svého národa, nýbrž společenské, mravní a kulturní dění celého lidstva a nadto sledovalo v souznění také pohyb myšlenky, která Vrchlického zpravidla zajímala méně svým obsahem než svým citovým přízvukem. Stejně bohatý, čilý a pružný byl básníkův život smyslový, vystupňovaný občas ve smyslnost až útočnou a jindy odstíněný v pokorné se oddání zevnímu světu a trpné utonutí v něm; Jaroslav Vrchlický nikdy nepřestával vnímati tělesný půvab ženin, složitá kouzla přírody hrdinské, idy-

lické i důvěrné, historický ráz starých měst i pohyb moderních zástupů v nich, družný ruch pracujícího dne i očištné mlčení noci pod hvězdami — obrozoval se znovu každým takovým smyslovým dojmem a prožitkem a jsa jedním z prvních impresionistů v českém básnictví, stále si uvědomoval onu souběžnost zevního světa a vnitřního života, z níž plyne poznání, že krajina jest stavem duše a příroda podobenstvím lidského osudu. Vedle tak bohaté vlohy citové a tak rozvitých schopností smyslových vytvářel z Jaroslava Vrchlického velkého lyrika také mohutný živel melodický, soustředěný v jeho bytosti a násobený celým jeho vývojem: nesluje nadarmo jedna z nejkrásnějších jeho knih: „Hudba v duši“. Ačkoliv byl jedním z největších objevitelů zrakových a obrazových v českém básnictví a ač ve shodě s výtvarným uměním své doby do něho vnesl jak ohnivý kolorit, tak osvobozující moc plného světla, přece v podstatě byl geniem auditivním a hudebním, jenž se melodickou silou slova a rytmu zmocňoval samého základu světa a s podivuhodným štěstím nacházel zvukovou rovnomocninu pro své citové prožitky, zvláště když na svém uměleckém vrcholu překonal řečnický sklon, dlouho ohrožující čistotu jeho lyriky.

Všecky tyto vzácné dary, nastřádané z odkazu předků a z pokladu račy, zjemněné vydatnou přísadou cizí krve do českých žil a vybavené příhodnou dobovou situací v národě, který se jal právě dovršovati své obrození umělecky, Jaroslav Vrchlický svědomitě pěstil a násobil složitou a promyšlenou kulturou. Nebyl to jenom jeho myšlenkový rozhled, ale zároveň smyslová vnímavost a umělecký vkus, co tříbil studiem světové poesie a výtvarného umění, řecké antiky i románské renesance, mladistvým pobytem v Itálii, i neúnavnými zastávkami před nejrozmanitějšími památkami měnící se vzdělanosti lidské. Takto se stal — hlavně ve svých básních rozjímavých — během času poetou učeným stálého estetického povědomí, jemuž prostí čtenáři vytýkali přítěž nárázek ne vždy srozumitelných, kritikové odvozenost, která život vykládá knihou, filosofičtí soudcové nedostatek vlastního názoru, nezávislého na vzorech. Byl to kus oběti době, kterou vůbec ovládal historismus a v níž se básnictví stalo výsadou učeného vzdělanstva: krása se nacházela především v minulosti a básnická inspirace byla hledána v učeném studiu.

Avšak právě Jaroslava Vrchlického dovedla jeho přirozená smyslovost a prostá citovost uchrániti před tím, že se nestal pouhým básníkem akademickým, jehož domovem jsou knihovna, museum, obrazárna, a jemuž přes rameno při psaní nahlížejí postavy řeckého bájesloví, tradicí oslavené hlavy z dějin poesie a

filosofie, motivy a ornamenty proslulých děl uměleckých. Žádnou z bohyně, ani Afroditu, ani Palladu Athénu, nevzýval Jaroslav Vrchlický ve složitém pantheonu své poesie vroucněji a častěji než Almu mater — Přírodu, kterou oslovoval od jinošských let s odaností a důvěrou pantheisty, a i když životní zkušenosti odňaly jásavost a sebevědomí jeho projevům, hýčícím dočasně v pohanském optimismu, nic neodvolal z hymny, kterou vrcholí nadšená kniha jeho mládí *Duch a svět*: „Ó přírodo, na tvojí hrudi, v tvých lesů hymně vítězné vždy lidský duch se k práci vzbudí, své bohy nalezne!“

Typický nitrozemec, jehož chlapectví probíhalo v pozhnaném klidu českého Polabí a za silných dojmů šumavských, směl časné prožítí noci u italského moře a od knihy pozíratí k lysým hřbetům Apenin; pozdější zážitky na vlnách moře Severního a uprostřed lidského oceánu pařížského se již zdaleka nevyrovňaly dojmům „dvou rozhodných let“ na vlašské půdě. Zato právě v době, kdy se výtvarné krajinářství české chystá ke svým prvním výbojům, seznámil se důvěrněji než kterýkoliv básník před ním s přírodou svého domova: v první době, po návratu do vlasti, kdy jeho život oslňuje šťastná láska, stává se dějištěm jeho lyriky pokojné Podřipsko, kde krásně vzdělanou rovinu doplňuje starý anglický park; v mužných letech se Vrchlický, jako Bedřich Smetana, zaposlouchává do písně Vltavy, která šumí pod okny jeho pracovny v Praze a proti jejímu toku putuje a pluje v létě, hledaje oddech po práci a důvěrný styk s venkovem; v časném podzimu, sám resignován jako den zářijový, porozumí odevzdané melancholii mírně zvlněného podhoří Českomoravské pahorkatiny i klasické monumentalitě rybníků a stromořadí jihočeských. I splňuje se mu to, zač jako protiváhou za rozptylující působení kultury, prosí Boha ve způsobu mystických básníků perských: „V hlase orkánu a v jeku moří, v tichu zádušných skalných tesů stvoř mne zas! v barvě zářícího nebe z jara, v mlhy tanci nad vrcholem lesů stvoř mne zas!“

Jako smyslové a intuitivní poznání přírody, tak se u Vrchlického šíří i jeho zkušenost citová, zabírajíc stále větší kruhy lidství. Mladičký samotář slabého a chorého ústrojí tělesného, živořící z milosti strýcovy ve ztísněných poměrech, nemá důvěry ani k sobě, ani k životu a projevuje i v rané erotice, naplněné spíše touhou než skutečností, plachost až chorobnou; ostatně nejtypičtější lyrika česká té doby, značená velkým jménem Nerudovým, od níž se student Vrchlický učí, vyznačuje se rovněž skepsí a pesimismem, které temení z nedůvěry k životu. Asketou a anachoretou zůstává Vrchlický, který s protestem, nikoliv však bez trvalého vlivu pobyl v dormitoři a studovně kněžského alumnátu,

ještě v Itáli, kde jeho nejdražší četbou jsou oba nejmohutnější samotáři světového básnictví Dante a Leopardi, a jest sotva náhodou, že mladý Vrchlický volí za symbolického nositele svého růstu egyptského mnicha a poustevníka.

Ale tu, ještě na půdě vlašské vpadá k Vrchlickému ze vzdáleného domova hlas, jehož potřeboval, neměl-li se zalknouti v neplodném dusnu své skepse, svého nihilismu, svého zoufalství, hlas družnosti lidské, po němž přímo prahla jeho citová osobnost, trpící tím, že vlastní schopnost lásky a oddání se stále leží ladem a nesmí se využiti.

Všácná milostná přítelkyně, zralá léty i tělem, srdcem i duchem, vr esla do osudu Vrchlického teplo, v němž úplně roztála jeho dotavadní nedůvěra k životu a k sobě samému; pod jejím blahodárným vlivem počíná mladý, ale již nemálo vzdělaný poeta myslit a tvořit nadosobně; uvěří ve své schopnosti i ve své básnické a kulturní poslání; pocítí štěstí z práce a pospolitosti. Není to obrat jenom citový, nýbrž zároveň myšlenkový a proto z něho tryská zároveň dvojí proud lyrický, básnění důvěrně osobního i poesie reflexivní. Skoro v téže chvíli, když Vrchlický přestává pochybovat o sobě, počíná věřit i v humanitu a v zákon nepřetržitého vývoje a tak se vpíná do řetězce civilisačně humanitní ideologie, kterou vyznávají i přední duchové našeho národního obrození, ale již nyní dodává doba příznačného zabarvení přírodovědeckého a dočasně i protikřesťanského. Děláje tento významný krok na své vzestupné dráze, nekoná ho mladý umělec český jen sám za sebe, neboť tehdy se již stává duchem representačním. Současně s ním vzdělanost česká — a ne pouze slovesná — se plní novou smyslovostí a pozemskostí, renesančním kultem života, helénskou radostí z krásy, tvořivým smyslem pro formu a vůbec civilisačním optimismem, který přitaká všem kladům skutečnosti; Vrchlický přestává býti osamělým v ovzduší domácím. Tato změna myšlenkové orientace měla pro celý národ ještě dosah další: ve shodě s politickými snahami nejprozíravějších vůdců znamenala zároveň odněmčení a přimknutí se k světu románskému, hlavně k Francii, jejímž vyznavačem a tlumočником se právě Vrchlický stává, oblíbiv si jako svého mistra Victora Huga, a brzy i pleiadu básníků kolem něho, kteří se dělí o jeho obdiv, jeho studium, jeho překladatelské úsilí s pěvci italské renesance.

Milostná přítelkyně, která ve Vrchlickém včas uvolnila zadržovaný proud družné citovosti, přispěla mimoděk i k tomu, že smyslovost procitlá v mladém básníkovi byla posvěcena skutečnou láskou a tím nabyla schopnosti tvůrčí a životodárné; v dceři své přítelkyně našel ctitel a pak snoubenec předmět svého milostného toužení.

Od chvíle, kdy svou budoucí ženu pozdravil plesně a nadšeně nezvyklou v Čechách melodičností „Eklog a písní“, stala se erotika manželská i mimomanželská se svými vítězstvími i prohrami básníkovi osudem, neboť její odraz nacházíme i v jeho díle myšlenkovém a její pronikání můžeme sledovati také v jeho výtvorech nejobektivnějších; jest to důkaz, že citovost a smyslovost byly původními zdroji jeho poesie, kdežto koncepce ideové mají u něho platnost jenom odvozenou.

První dějství snoubenecké a manželské erotiky Vrchlického, jak je poznáváme z krajně upřímných záznamů a opisů lyrických, jásá a vznáší se v blaženství, kde cit a smyslnost jsou v rovnováze a kde požitek lásky splývá s bezpečím domova, proměněného brzy v dějiště rodiny. Pranic si nekalí manželský hedonik svou *↳* pout k Eldoradu“ pomyšlením, že k požitku tělesnému, k pohodě občanské, k inspiraci básnické mu nikdy jeho opěvovaná žena nepřidává společenství myšlenkové a mravní jako spolupracovnice onoho nadosobního úkolu, který si sám opětovně s důrazem uvědomuje v slastném zajetí této kvetoucí a zdravé Armidy. Život se mu mění dočasně v rozkoš a hru a jeho básnictví se přizpůsobuje tomuto čistě a výhradně estetickému pojetí.

V lyrice si Jaroslav Vrchlický osvojuje umné a zdobné formy středověké a renesanční, které po svých pěstitelích nežádají jenom obratnost, trpělivost a vynalézavost v rýmech, ale i úplné podřízení prožitku a nálady zřetelům formálním a nyní, hlavně v mistrovských *↳* Dojmech a rozmarech“, přelévá do těchto virtuosně vybroušených čiši jiskřivé víno opojení přírodního, uměleckého a především milostného: jsou to zvláště dva útvary, v Čechách dotud nezdomácnělé, villonská ballada a sestina, jež jeho formové kouzelnictví svrchovaně podřizuje svému radostnému umělectví a samoučelnému esteticismu. Zároveň však v tvarových pokladech světového básnictví nalézá sloky, které se sourodě nabízejí jeho sklonům dumavým a rozjímavým, vzněcovaným otázkami uměleckými i dějinnými, problémy filosoficko-náboženskými i společensko-mravními, pokud se odrážejí v jemně zrcadlící ploše jeho citovosti. Persko-muslimská kultura mu poskytuje ghazel, aby jím podivuhodně, s patrnými názvuky mystickými vyjádřil zanícení náboženské, jehož plameny neočekávaně šlehají v žárovišti lásky a rozkoše. Nejčastěji však sahá reflexe Vrchlického k sonetu, jenž zásluhou Kollárovou nabyl u nás domácího práva, ale jež nový jeho mistr vrací jeho původní podobě románské po metrické i komposiční stránce se značným rozmnožením výrazových možností; vedle smyslně ohnivé znělky popisné, vedle zkratkových parafraší *↳* podobizen básníků“ převládají meditativní *↳* sonety samo-

táře“, jenž v šeru své studovny doprovází úvahami, poznámkami, pointami hodokvas umění, epopeji dějin, tragikomedii lidstva.

Za náhlého rozkvětu českého politického básnictví vpadá i Vrchlický, dlouho omylem prohlašovaný za umělce nenárodního, svými kollárovskými znělkami „Hlasy v poušti“, mezi časové a tendenční pěvce; nesdílí se sice o historismus své doby ani nezdurazňuje českého slovanství, ale jinak hlásá také on hlavní zásady národního obrození a uvědoměle je staví do perspektivy zápasu za politicko-státní samostatnost, po níž toužívá občas přímo blouznivě, nacházeje zvláště v petrarcovské kanzóně formu pro vyjádření své citové výmluvnosti.

Takto nabývá jeho cit družnosti stále konkrétnějších forem naplněných životním teplem a může opustiti onu matnou, avšak hlučnou povšechnost, s níž jeho řečnická vloha velebila lidskost, civilizaci, vývoj, sociální svědomí, demokracii a světový mír, libujíc si v působivých zvoláních, důrazných protikladech, retorických otázkách, ale i utkvělých obratech, konvenčních obrazech a opakujících se narážkách historických a bájeslovných; sám básník pocítil osudnost této cesty, na niž ho zavedl Victor Hugo. V jeho domově se ozývají hry a výkřiky dětí a ožívují smyslnou a mdlou selanku manželské lásky; starosti a úzkosti vlastního národa nahrazují dotavadní abstraktní pojem vyvíjejícího se člověčenstva; na pražských ulicích, na něž se dovede občas podívati zraky zbystřenými ve škole nového realismu a srdcem sociálně poučeným, potkává a intuitivně chápe proletářské ztroskotance vládnoucího společenského řádu.

Avšak rozhodující obrat nadchází u Jaroslava Vrchlického teprve zhroucením milostného a rodinného štěstí, procitnutím z klamu, že žil ve světle důvěry, pravdy a věrnosti, palčivostí ran, které si utržil padajícími trámy ztroskotaného domova. Již před tím padl sice hustý stín smrti na jeho životní cestu a vyburcoval ho na čas z vitalistického opojení, které se na smrt dívalo příliš abstraktně a neosobně jako na nutné dějstvo v dílně přírody přetřídňující hmotu a jako na krátkou zastávku na pouti ducha; s požadavkem filosofie se nikterak nekryl přímý prožitek. Svému fanatickému vyznavači musil však život sám zasaditi rozhodující ránu a títi ho svou ostrou sekyrou přímo do srdce, které překypovalo láskou — i jsou první výkřiky zoufalství Vrchlického erotické. Jak se liší od jinošského pesimismu, který ještě neokusil a neznal skutečnosti! Jak jsou prožité a pravdivé ve své nahé otevřenosti, která docela pohrdá obrazovou nádherou a řečnickou výmluvností. Jak přesvědčují lidstvím nestylisovaným, nepotřebujícím ani bájeslovných krojů ani literárních reminiscencí! Jest to však mnohem

více než pesimistická erotika zralého muže, který pozbyl těla, lásky a věrnosti jedné ženy, o níž dlouho soudil, že mu předurčena osudem a který úpěnlivě hledá a pak i pokorně nachází přízeň ženy druhé, hotové býti mu spíše přítelkyní a sestrou než milenkou a odmítající příliš bouřné projevy jeho znova se probouzející vášně. Změna zasahuje Jaroslava Vrchlického v jeho bytosti i v jeho tvoření daleko hloub.

Jako v mladistvé době poitalské spadá u něho v jedno nalezení úplného milostného štěstí a procitnutí optimistické důvěry v lidstvo, tak nyní na vrcholu mužnosti, nedlouho po dosažené čtyřicítce se hroučí zároveň s důvěrnou láskou, hřející z útulného rodinného krbu, humanitní a vývojová víra básníková a na čas umlkají jeho hymnické projevy o vzestupu ducha lidského od nižších forem života k vyšším hodnotám mravním a společenským — podle slov milovaného svého Vergilia, jež rád citoval, poznal Vrchlický „slzy věci“ Zato se tím častěji potkává čtenář u něho s intuitivními a intenzivními pohledy do bídy citové i mravní, pod kterou se chvěje obnažené srdce lidské, hodné toho, čeho mu básník, hroučící se pod vlastním hořem, nikdy neodpírá: svrchovaného slitování, hodnotnějšího ve své osobité prožitosti, než byly povšechné tirády o majestátu lidskosti a o zbožštění člověka.

Těž náboženský názor Vrchlického byl otráven katastrofou životní. Z domova vyšel básník „Ducha a světa“ jako přesvědčený theista; nekolovalyť nadarmo v jeho žilách kapky krve židovské, neztrávil náhodou chlapecká léta na katolické faře, neprošel beze vlivu zedmi kněžského semináře, kde zahájil svou skvělou dráhu sonetistovu horoucími znělkami mariánskými. Ale pak ho vývoj odvedl docela jinam. Za studií antických a renesančních si navykl nacházeti emanaci ducha Všehomíra v různých mytech i kultech a jeho básnická mluva nabyla rázu pohanského. Přírodovědecký sklon doby i vlastní, ač povrchní zabývání se filosofií panteistickou naučily ho ztotožňovati Boha a přírodu a rozplývati se v uctívání této prapodstaty, hovějící matnému nadšení radostného vitalisty. Novodobý pozemský humanismus zásadně rozdílný od křesťanské lásky k bližnímu s jejími transcendentními kořeny nahradil mu Boha lidstvem a zbožnost službou sociálnímu pokroku, jak to vyznával občanský liberalismus. Otrásky-li osobní tragické osudy touto humanitní věrou, nemohly zůstati nedotčeny ani její panteistické základy. Trpící jednotlivec zatoužil po osobním Bohu svých předků a svého dětství, jenž by pomohl a přímo zasáhl; ruce se mu maně spínaly ke křesťanské modlitbě; tušení, že se nám Bůh nejvíce blíží v naší bolesti, která se tím stává zkouškou a nabývá kladné hodnoty, proměňovalo se v jistotu. První projev

náboženskosti Vrchlického byly hymny, poslední jsou skutečnými modlitbami v křesťanském smyslu, nespokojují-li se s nejprostší formou suspirií, vzdechů, nábožných výkřiků.

To souvisí s velkým formálním oproštěním poesie Jaroslava Vrchlického, počínajícím knihou „Okna v bouři“ a stupňujícím se ještě i v poslední sbírce „Meč Damoklův“. Vedle kořenů v osobním osudu a v povahové změně nelze zapomenouti ani na složky slovesné u Vrchlického vždycky rozhodující. Opouští v jeho době vzory románské, hlavně řečnický založenou lyriku vlašskou, a v básnictví francouzském sleduje se zalíbením dostavující se obrat k hudebnosti; oduševnělá poesie anglická a německá vábí ho více a více do svého okruhu, opsaného stříbrnou čarou melodie. Jistě nezůstává u něho beze stop ani soudobé básnictví české, které od vpádu realismu odkládá zbytečnou dekorativnost a zdůrazňuje vnitřní náplň citovou, podávanou ve zkratce: Jaroslav Vrchlický, jenž se stal k vlastnímu hlubokému utrpení za literárních bojů terčem často nespravedlivých útoků mladšího pokolení, octne se svou lyrickou tvorbou mimoděk v jeho blízkosti, což však takřka nadobro uchází obci kritické, která v posledním desetiletí jeho činnosti nedbá o největšího lyrika svého domova, následována v tom naprostou neúčastí čtenářskou.

Jaroslav Vrchlický odkládá nyní jak umělé sloky románské i orientální tak i rétoricky účinnou výstavbu veršovou a soustřeďuje své hlavní lyrické úsilí k písni. Nehromadí již obrazy ani slova, nýbrž pracuje výběrem; člení verše i věty určitěji než kdy před tím; odsuzuje sám někdejší chvat, nepoddává se trpně inspiraci ani rozkoši improvisované básnické tvorby; naopak dává pronikati ve verších prožitkům, které nechávají na jeho slovníku i fraseologii krůpěje rosy a častěji krůpěje krve.

UVědomuje si sám tuto obrodu zaplacenou draho, ale chvílemi tuší, jak se v jeho osudu i v jeho básnickém světě připozdívá, takže nejedna píseň a modlitba zaznívá jako na rozloučenou. Pocit úplné spiritualisace života, kterou Vrchlický přičítá svému bližícímu se stáří, střídá se s několikerym obnovením smyslovým, jež ho na čas přibližuje dokonce někdejšímu vitalismu. On, jenž toužil pít plnými doušky z blažených zřídél kastalských, naklání se posléze s resignací, aby puklým pohárem nabral vody z toků podsvětních a přitom ho poděší pohled na hrozivé příšery Erebu i končin s ním příbuzných: vlkodlak číhá na svou obět, harpyje vzlétají na netopýřích křídlech, saň divoká a zuřivá se budí a meč Damoklův neodvratně se spouští dolů . . .

Ale než směl, oproštěn a očistěn, opravdu sestoupiti na luhy asfodelové, musil tělesně odumírati po celé čtyři roky, za nichž jeho

duch, rozložený a porušený, byl zcela vyloučen z tragédie organismu namáhavě a neodvratně hynoucího. Teprve po smrti, oddělené jenom několika měsíci od světové války a světové revoluce, uzavírající takto téměř symbolicky velkou kulturní epochu národní a světovou, byl alespoň zčásti pochopen a oceněn tento pozdní lyrický genius z doby svého životního podzimu a postaven na roveň Vrchlickému mladistvému a mužnému. To, co leží mezi oběma, zůstane, přes věky a přese všechny změny směrů a mód, nejvzácnějším statkem českého básnictví.

Slovníček.

- Ackermannová Luisa** (1813—1890), francouzská filosofická básnířka pesimistického rázu, z níž Vrchlický překládal
- adagio** (adadžo) it. volně, pohodlně (hl. v hudbě)
- Adam velký** Polsky Adam Mickiewicz (1798—1855), největší básník polský, zosobňující národního ducha; z básnictví polského stál Vrchlickému nejbližší
- Adonai** sem. oslovení Boha-Jehovy = Hospodine!
- Adrasté** nymfa, která vychovávala boha Dia
- agave** tropická rostlina liliokvětá
- alabastr** úběl, vzácný druh vápence
- alfa** řecké a, počátek abecedy, počátek, východisko vůbec
- Alkmene** choť Amfitryonova, milenka Dia a matka Heraklova
- alma mater** lat. velebná, vznešená matka
- alumnát** lat. vychovatelský ústav, hlavně kněžský
- Ama**, labora et ora lat. miluj, pracuj a modli se!
- Amorett** malý, okřídlený bůžek lásky
- anachoreta** f. poustevník
- analýza** rozbor, sklon duše rozbíratí a rozkládati zjevy života duchovního, mravního i společenského
- Angelo Michel Buonarrotti** 1475—1564, italský malíř, sochař, stavitel, vrcholný duch vlašské renesance. Psal také básně, které Vrchlický překládal; Vrchlický učinil ho hrdinou své básnické skladby „Vittoria Colonna“ (1877)
- Apokalypsa** čili Zjevení Sv. Jana prorocko-visionářská kniha Nového zákona
- apassionato** ital. prudce, vášnivě, hl. v hudbě
- Aretino** Pietro 1492—1557 vtipný a bezuzdný spisovatel vlašské renesance; hrdina komedie Vrchlického stejn. názvu (1892)
- Archipel** f. souostroví
- Ariosto** Ludovico 1474—1533, slavný italský epik renesanční, jehož „Zuvivého Rolanda“ Vrchlický přeložil
- Armida** jedna z půvabných hrdinek Tassova „Osvobozeného Jerusalema“
- asfodelos** podle řecké mytologie květina v podsvětí
- askerské** zdroje v boiotské Askře pod Helikonem, rodišti Hesiodově
- asketa** řeč. muž přísný, sebezapíravě kázně
- Astarok, Astarte** foinická bohyně života a smrti, choť Baalova
- ataman** kozácký hejtmán
- atom** nejmenší, chemicky nedělitelná částice hmoty
- auditivní** lat. sluchový, sluchově nadaný
- Avignon**, jihofrancouzské město, dočasné sídlo papežské a středisko kulturního života časně renesance
- Bál** Baal nejvyšší foinický bůh života i smrti
- Ballada** lyrická, psaná podle středověkého vzoru francouzského se závěrečným „posláním“, shrnujícím obsah i smysl
- Balada pro domo sua**, ve vlastním zájmu, o sobě samém
- ballata** baladě lyrické podobná, ale kratší báseň lyrická podle vzoru francouzského, vyznačující se hojným opakováním a umělou stavbou rýmů
- balustráda** ital. zábradlí, zvláště u schodiště
- barkarola** italská píseň rybářská
- bazalt** čedič
- Baudelaire** Charles (1821—1867), velký lyrický básník francouzský, Vrchlický z něho překládal a silně podléhal jeho vlivu
- Bedlam** blázninec v Londýně
- bengali** duhoperý pták indický
- Briareus** storuký obr, syn Uranův, v hlubinách země pevně upoutaný
- Byron** George Gordon Noel, lord (1788—1824), velký básník anglický; z mládí mocně působil na Vrchlického, hl. svými oslavami moře

Carducci Giosuè (1835—1903), velký lyrik italský, Vrchlickým uctíváný a mistrovsky překládaný
Casa Giovanni (1503—1556), spisovatel vlašské renesance
causerie fr. duchaplný hovor, rozmarná stat
Ceres římská bohyně úrody polní a hospodářství
citadella it. tvrz nad městem
Colonna Vittoria (1490—1547), básnička italské renesance, přítelkyně Michel Angela; Vrchlický jí věnoval báseň téhož jména (1877)
Coventry anglické hrabství a město t. jm., slavné pověstí o Godivě, kterou Vrchlický zpracoval dramaticky (1907)
cyrický vl. řec. kynický, přivrženec řecké filosofie dotýkající se nestoudně vztahů mravních i společenských, nestoudník
čabraka pokrývka na koně
Damoklův meč. Damokles, dvořan syrakuského tyrana Dionysia, se stal po svém přání vládcem, ale opustil trůn, vida nad sebou meč na žíni uvázaný; ústřední tragický motiv poslední básnické sbírky Vrchlického téhož jm., pohrobne (1912) vydané
Danaídka, Danaovna, dcera Danaova, i se sestrami potrestána za vraždu bratřanců a snoubenců tím, že v podavěti musila stále nalévati vodu do bezedné nádoby
Dante Alighieri (1265—1321), italský, největší středověký básník; Vrchlický nejen přeložil jeho „Božskou komedii“, ale učil se od něho po celý život
Desdemona hrdinka v Shakespearově tragedii „Othello“
Deus *charitatis*, bůh lásky, narážka na závěr Ibsenovy tragedie „Brand“
Diana římská bohyně luny, honu, cudnosti
Diogenes řecký filosof doby Alexandrovy, nejpočetnější ze školy cynické
diripiusti *vincula mea* lat. rozvázal jsi moje pouta, Zalm 116, 16
Divina commedia Božská komedie

Dantova o třech dílech: Peklo, Očistec, Ráj
dormitoř lat. ložnice

Edom starověký národ semitský v jižní Palestině
Eden ráj
Echo ozvěna, u Řeků nymfou zosobněná
ekloga pastýřská píseň po způsobu antického
ekypáz franc. kočár, dvojspřeží
Eldorado vl. el Dorado, špan. vl. pozlacený muž, místo blaženého pobytu
elf hravý skřítek z průvodu královny víl
Ellora vesnice Přední Indie, proslulá podzemními skalními chrámy
È morta portug. jest mrtva; s nápisem tím vrácen z Bahie dopis psaný rodinou Kleměně Kalašové (1851—1889), proslulé české pěvkyni; slova ta dala název Vrchlického knize pohrobniích elegií, věnovaných 1889 (a v rozmnož. vyd. 1894) památce Kleměny Kalašové
Elohim hebr. Bůh, Hospodin vl. Mocný
Eos ř. bohyně červánků, Zora
Epiktétos řecký stoický filosof I. stol. po Kr.
epilog ř. doslov
Erasmus Desiderius z Rotterdamu (1467—1536), proslulý německoholandský humanista, filolog, bohoslovec, kritik
Erymanthos pohorí na Peloponnésu na rozhraní krajin Achaie a Arkadie
eskapáda fr. úchyłka, odbočka, postranní dobrodružství
Etrusk starověký obyvatel středitalské krajiny Etrurie původu neznámého; v umění výtvarném zvl. sochařském Etruskové vynikli
eunuch kleštětec, strážce harému na východě
Europa podle řecké báje dcera Foinikova, unesena Diem v podobě sličného bílého býka
evoe řec. lat. radostný výkřik při slavnostech boha Bakcha
fantóm řec. přelud, přízrak

Faunové lat. přírodní božstvo lesů a polí

Fénix foinix pták řecké báje, jenž se sám spaluje, aby pak z popela omládlý vzletěl

Fiametta básnické jméno pro hraběnku Marii Acquino, milenkou renesančního básníka Boccaccia; po ní nazval Boccaccio hrdinku svého románu *Fiametta* (1432)

Firdusi (940—1020), slavný epický básník perský, autor eposu *Šach-námeh*

flat ubi vult lat. vane kam chce, t. j. duch

Galileo Galilei (1564—1642), slavný italský fysik a hvězdář, jenž pro své vědecké objevy octl se v prudkých sporech s církví

Ganges posvátná řeka Přední Indie

genciána hořec

Gentucca, neznámá paní, k níž v *Lucce* na svých bludných poutích vzplál Dante láskou a o níž se zmiňuje v „*Očistci*“ (XXII, 43)

ghasel neb *gázel* arab. vl. předivo, lyrická básně východní poesie skládající se z řady dvouveršů téhož rýmu a ozdobená nadto refrénem čili zvratkou. Vrchlický ji pěstoval hlavně ve sbírce „*Hudba v duši*“ (1886)

Gigantové podle ř. mytologie obři božského původu, kteří se vzbouřili proti olympským bohům, byli od nich poraženi a pod sopečné ostrovy pochováni

gin těžký nápoj lihový, u námořníků oblíbený

Godiva, choť hrab. Leofrika v XI. stol., jež zachránila město Coventry tím, že projela městem bez šatu, zabalena jenom do dlouhého vlasu; hrdinka stejnojmenné tragédie Vrchlického (1907).

Goethův Faust básnický překlad jeho obou dílů dokončil Vrchlický 1890 (II. vyd. 1927); svou básně (v stancích) na oslavu toho zařadil do „*Kytek aster*“ (1894)

Gog a *Magog* biblická jména knížat národů s ďáblem spojených

Háfiz († 1389), velký perský básník lyrický, mistr *ghaselu* milostného a pijáckého, Vrchlický s českým orientalistou Jaromírem Kořutem přel. (1881) výběr z jeho lyriky.

Hamlet zádušný, rozervaný a rozhodného činu neschopný hrdina nejproslulejší tragédie Shakespearovy (asi 1602)

hedonik řec. vyznavač filosofie vrcholící v nauce o rozkoši jako cíli života, praktický rozkošník

Helios ř. bůh Slunce, později s Apolonem ztotožňovaný

heraldický vztahující se k erbům neb znakům

Herkul Hercules ř. Herakles, řecký polobůh a heros

Hesper ř. večernice

Hilarion starokřesťanský poustevník a světec egyptský IV. stol., hrdina eposu Vrchlického téhož jm. (1882)

histrion lat. herec, hlavně ve smyslu potupném, kejkliř

Hlávková Zdeňka, choť mecenáše a zakladatele České akademie věd a umění Josefa Hlávky, ušlechtilá hudebnice a přítelkyně Zeyerova a Vrchlického

hoc erat in votis (lat.) toho jsem si přál

horror vacui (lat.) děs před prázdňem podle středověkého názoru, že přiroda nesnese nikde vzduchoprázdného prostoru; Vrchlického podnítila představa ta k reflexivní básni v knize „*Symfonie*“ (1878)

hosudar rus. pán, hospodin, název carů ruských

Hugo Victor (1802—1885), největší francouzský básník XIX. stol., na Vrchlického, který z něho přeložil trojí výbor (1874, 1882, 1901) měl, hlavně v mládosti, vliv nejmohutnější

hurisky vl. hůry arab. v koránu věčně krásné panny ráje muslimského

Hutten Ulrich, von (1488—1523), slavný německý humanista a horlíteř pro reformaci, hl. v satíře vynikající

hydra v řec. báji devítihlavá saň, kterou Herakles zahubil

Hygieia řec. bohyně zdraví
Hymettos attické pohoří, proslulé
libým medem svých včel

Chénier André (1762—1794), vyni-
kající francouzský lyrik klasicistic-
kého směru, popraven za revoluce

impresionista franc. umělec, zvl. vý-
tvárný, zobrazující ve svém díle vý-
hradně dojmy smyslové, hlavně zra-
kové

intuitivní pronikající pouhým pohle-
dem za účasti duchovního vnuknutí
k samé podstatě věci

Isthmus korintská říje, proslulá z vá-
lek perských

Ithaka ř. ostrov v Jonském moři, sídlo
Odysseovo

Ianua patet lat. brána jest otevřena

Jeanne d'Arc, Johanka z Arcu, Panna
Orleanská (1412—1432), národní
hrdinka francouzská, která za Karla
VII. osvobodila svou vlast od Angli-
čanů

Julian Apostata (Odpadlík), Řmský
císař Iulianus Flavius Claudius (331
—363) pokusil se marně obnoviti
proti křesťanství Řmské pohanství,
Vrchlický ho učinil hrdinou dra-
matu stejného jména (1888)

Jusuf arab. Josef, milenec v lyrice
perské

Juvenalis Decius Iunius (60—140),
proslulý satirický básník Řmský

Kanzóna it. uměle do strof členěná
lyrická forma, obsahu zpravidla
vznešeného, Vrchlický se jí naučil
u Danta, Petrarkey a Leopardiho

Kentaur polobožská bytost řeckého
bájesloví s trupem a nohama koň-
skými, s poprsím a hlavou lidskou
Keats John (1795—1821), vynikající
básník anglický s hlubokým smyslem
pro řeckou antiku

Kollárový kosti, uložené po básnickově
smrti (1852) na hřbitově sv. Marka
ve Vídni, měly býti při 100. na-
rozeninách básnickových (1893) pře-
vezeny do Čech, ale stalo se to
až r. 1904; dnes odpočívají na obec-
ním hřbitově na Olšanech

Konrádova improvisace („Volná chvíle“)
v Krasínského básnicko-filosofické
skladbě „Nebožská komedie“
konstelace (lat.) postavení hvězd, sou-
hvězdí

konveršanti soustřeďující se ke kon-
veršaci, společenskému hovoru

kosmos řec. vesmír

Košť Jaromír Břetislav (1854—1880),
s ním překládal Háfize

Křtín z Jelčan Jindřich, regent Rožm-
berský na rozhraní XVI. a XVII.
stol., původce velkolepých vrchních
staveb i rybníčního hospodářství na
Třeboňsku

Kupido z lat. Cupido bůžek lásky,
ozbrojený lukem a toulcem z dru-
žiny Venušiny

Laura, milénka italského velkého bá-
sníka Petrarkey, jím nadšeně opěvo-
vaná, pravděpodobně choť Uga de
Sade († 1348); neprávem bývala
pokládána za pouhý výtvar básní-
kovy obraznosti

laureát vl. poeta laureatus básník
vavřínem ověnčený, v Anglii úřední
titul předního básníka, povinného
ke službám dvorským

Lech, t. j. Polák

Lethe podle řec. bájesloví řeka v Pod-
světí, z níž napítí přinášelo za-
pomnění

Lorraine Claude vl. Claude Gelée
(1600—1682), proslulý krajinář fran-
couzský v duchu klasicistického

Louisiana stát na jihu Spojených států
severoamerických

Lucca město střední Italie, kam na
svém blouzení zašel i Dante, v.
Gentucca

Lucretius Carus (97—55), velký di-
daktický a filosofický básník latin-
ský, autor skladby „O podstatě
věci“

Lybia v starověku severní část Afriky,
pustinná a nehostiná

Mab královna vl. anglickými básníky
Spenserem, Shakespearem a j. opě-
vaná, dala název lyrické sbírce
Vrchlického „Potulky královny
Mab“ (1893)

madrepóra rod polypů korálových
Maenada Mainada nymfa z družiny boha Dionysa, projevovala své opojení tanci a jásavými výkřiky
Manu v ind. bájesloví jméno praotce lidstva (manu = člověk) původu božského, syn Slunce; tradice přiřítá Manuovi t. zv. Manuův zákoník, zdroj zvykového práva indického (dnešní podoba z II. st. př. Kr. — II. stol. po Kr.)
Melusina nešťastná princezna-matka ze středověké pověsti
Memnon řec. jméno egyptského krále Amenhotepa III., na jehož počest zbudovaný kolos byl starověkem počítán mezi divy světa
menetekel ufarsin (neb fares), t. j. spočítl, zvážen (= jsi), (= říše) rozdělena podle bible, knihy Danielovy, slova aramejská, věštící chaldejskému králi Belsazarovi pád jeho říše; metafor. výstraha před vážnými událostmi a následky
mephir osamělý balvan v Bretani, keltskou náboženskou tradicí oslavovaný
Merlin podle bretoňské pověsti čaroděj z družiny krále Artuše, Vrchlický častěji zpracoval jeho osudy na př. v „Pohádce o Merlinu“ („Nové básně epické“ 1881) a v „Merlinové zakletí“ („Nové zlomky epopaje“ 1894)
metamorfosa řec. proměna
metempsychosa řec. nauka o přerodu duše v jiná těla
Minerva lat. bohyně moudrosti, věd, ozbrojeného důmyslu, dcera Iovova, ztotožňovaná s řec. Palladou Athénou
Murano město v severní Itálii
Murillo Bartolom. Esteban (1617—1682) slavný malíř španělský, proslulý zvl. obrazy mariánskými
Musset Alfréd de (1810—1957) slavný romantický básník francouzský, skvělý hl. v lyrice, z níž Vrchlický překládal
mysterium, řec. tajemství, tajemný obřad
Na cestu, své dceři ke dni 29. listopadu 1907 (z knihy „Zaváté stezky“

1908), tehdy nastupovala dcera básníkova Eva Vrchlická, člen činohry Nár. divadla, dráhu hereckou.
Najadka nymfa, vodní víla, hl. mořská, antického bájesloví
Narcis, Narkissos podle řec. báje krásný jinoch, který se sám do sebe zamiloval a touhou zahynul, z jeho těla vypučela květina narcis
nel mezzo del camin di nostra vita uprostřed cesty našeho života, začátek Božské komedie Dantovy, Peklo zpěv I, terc. 1; Dante vykládá sám, že jde o jeho rok 35.; Vrchlický překládá „V střed naší zemské pouti když se vkročí“
nenie lat. žalozpěv, jehož předmětem bývá věc neb osobnost nepatrná
nirvana sanskr. zhasnutí, přechod do nicoty, splynutí se všehomírem
nomádové kočovní národové
notturno ital. noční zastaveníčko
nummulit penízová zkamenělina v kříd. útvaru, otisk drobné lastury
obelisk řec. pamětní čtyřboký sloup jehlancovitý
Oberon, král duchů v Shakespearově veselohře, hrdina Wielandova romantického eposu téhož jména (1780)
Odysseus proslulý řecký rek před Trojou, hrdina Homerova eposu *Odyssea*
Okeanos zosobnění světového proudu, který podle starořeckého mytického názoru oblévá kruhově zemi i moře
Orfeus řecký pěvec starověké báje, jenž svým zpěvem i ztracenou choť Eurydiku z Podsvětí vyvedl
Orion řecký obr, který podlehl šípů Artemidinu a jako souhvězdí byl usazen v blízkosti Pleiad
Orkus lat. název pro Podsvětí
Osamění (z knihy „Meč Damoklův“) vydavatel knihy B. Frída poznamenává „poslední báseň psaná před nemocí“ v srpnu 1908
paian řec. kultický chvalozpěv na boha Apollona, pak i zpěv na oslavu vítězství

- Pan** původně řecký bůh lesů, stád, pastevců, posléze povýšený na symbolické božstvo všehomíra; kterak tato obměna zasáhla Vrchlického a vepsala se i do jeho materialisticko-panteistické filosofie, vyložil F. X. Šalda v úvodě k Dopisům Jaroslava Vrchlického se Sofií Podlipskou (1917) str. LIX—LXII a odhalil v tom vliv Hugův; s tím souvisí velká řada Vrchlického básní o Panovi od „Pana“ v „Duchu a světu“ po „Probuzení Panovo“ v „Perspektivách“
- pantheismus** filosofický názor, který, neuznáváje Boha mimo svět, ztotožňuje svět s božskou podstatou a přírodě dává utonouti v Bohu; u Vrchlického dlouho zápasil s křesťanským monotheismem
- Parky** třm. Sudičky (řec. Moiry) pravidelně uznávané tři, Klotho (Přadlena), Lachesis (Losující), Atropos (Neodvratná), na představě o nich zbudoval Vrchlický m. j. „Knihu Sudiček“ (1895)
- Patmos** ostrov Egejského moře, tradice tam klade vidění sv. Jana, zapsaná v Apokalypse
- Penelopa** královna na Ithace, věrná choť Odysseova
- peplos** ř. hromadný název hellénského šatu
- Peri** pers. bájeslovné ženské bytosti neobyčejné krásy, mladistvé síly v podání iranských národů
- Pierrot** vl. Petříček, šašek ve hrách i na plesích od dob franc. rokoka
- Plátón** (427—347 př. Kr.) vůdčí řecký filosof ze školy Sokratovy, zakladatel idealismu; Vrchlického poměr k němu, přes četné nadšené zmínky myšlenkové vlastně chladný
- pleiada** řec. souhvězdí
- Pocofila** sličná paní z dob vrcholné renesance vlášské
- Poesii komanduj, jak děl Goethe** („Volná chvíle“, ze „Žamberských zvonů“ 1901), citát z „Předehry na divadle“ ke Goethovu „Faustu“, kde praví ředitel k divadelnímu básníku: „Kdo za básníka vydává se, ten komanduj mi básnictví“
- Po třiceti letech** (z knihy „Duše mimosa“ 1903) věnováno památce básníkova otce Jakuba Frída, jenž zemřel v Čisté r. 1874 a tam jest i pochován, báseň se nese k hrobu otcovu
- Poussin Nicolaus** (1574—1605) proslulý francouzský malíř klasicistického směru.
- profil** pohled na obličej se strany, přeneseně: tvář, tvářnost
- Prometheus** v řeckém bájesloví titan, jenž lidem proti Diově vůli donesl oheň a za trest přikován ke Kavkazu, až ho Herakles osvobodil; symbol lidského důmyslu a sebevědomí, jež i bohům vzdoruje
- Psyche** u Řeků zosobnění lidské duše v podobě dívky s motýlími křídly, milenky Erotovy
- pudding** angl. moučník
- Puk** u Angličanů a v jejich básnictví šelmovský diblík z družiny královny Mab
- Puškin Alexandr** (1799—1837) největší básník ruský, jenž dovedl v národním duchu spojit klasičnost s romantismem
- Pygmeové** Pygmaiové trpasličí národ starověký
- Pythie** kněžka Apollonova věšticí v Delfách
- Rabelais François** (1490—1553) slavný satirik francouzské renesance, autor románu „Gargantua a Pantagruel“
- raça** franc. plémě
- Renaissance nová** (závěrečná báseň sbírky „Skvrny na slunci“ 1897) poutá se k francouzskému hnutí novohellénskému, hlásajícímu krásu a rozkoš jako hlavní zásady života mravního a kulturního. V čele jeho šel Pierre Louys, autor románu „mravů antických“ „Afrodité“ (1896)
- resignace** (lat.) zřeknutí se něčeho, odevzdanost, sebezapření
- rispetti** italská forma lyrická, vhodná pro škádlivý neb satirický úsudek, skládá se ze tří sloh, první 8, druhých dvou 2veršových s rýmy onde střídavými, tuto sruženými

Rozmberský rybník v jižních Čechách u Třeboně, největší rozlohou rybník v Čechách

Rumi Dželal-ed-dín (1207—1273) nej-slavnější mystický básník východní, své filosofické básně psal ve formě ghazelu

runa starogerm. písmo, přeneseně: tajemné písmo, záhadný rys

sabbath hebr. sobota

Sadi neb **Saadi** (1184—1291) proslulý didaktický básník perský

Salus Hugo (1866—1929) německý básník pražský, českému kulturnímu životu přiznivý

Saiský obraz podle egyptského bájesloví, posvátný obraz božstva trvale zastřený, jehož odestření přináší s sebou hrůzu a zhubou

Salve chiesetta del mio canto ital. Zdráv buď, kostelíku mého zpěvu, citát z ital. básníka G. Carducciho

sappfický podle řecké lyrické básníčky Sappfó (z VII. a VI. stol. př. Kr.)

Satyrové v řeč. bájesloví démoni volné přírody horské a lesní, podobou kozlí, prohnaní, oddaní pití a smyslnosti; Vrchlický je po stopě Hugově zušlechtil jako Pana (v. tam)

serenáda ital. večerní dostaveníčko, zpěv při něm

sestina lyrická báseň původu provençalskovlašského, složená ze šesti sloh šestiveršových, nerýmovaná, ale poslední slova veršová se opakují v umělé sestavě; k šesti slohám se přidává sloha o třech verších, v níž se opakovaná slova vyskytují uprostřed a ke konci verše. Vrchlický jí užíval rád, nejhojněji ve sbírce „Hudba v duši“ (1886)

Sphinx v egypt. a řeč. báji bytost, jejíž přední tělo bylo ženské, zadní pak lví, ukládala hádanky a ničila ty, kdož jich rozluštití neuměli; jako symbol záhad ve vesmíru, o něž se duch lidský pokouší, dala název knize Vrchlického (1883)

Shelley Percy Bysshe (1792—1822), slavný lyrický a dramatický básník anglický, oslavovatel přírody, pan-

theismu a hellénské myšlenky, zahynul záhadně v moři u břehu u Livorna. Vrchlický přeložil z něho „Odpoutaného Promethea“ (1900) a „Výbor z lyriky“ (1901)

Schiller Friedrich von (1759—1805) slavný dramatický, lyrický a filosofický básník německého klasicismu; Vrchlický mimo četné lyrické i baladické verše přeložil jeho tragedii „Vilém Tell“ (1892)

siesta odpočinek

Sirény podle řeč. báje mořské panny křidel a noh ptačích, lákající k sobě plavce zpěvem a ničící je

Sisyfos v řecké báji vládce korintský, který za pych proti bohům odsouzen valiti v Podsvětí do vrchu balvan, jenž se opět dolů řítí

Spartacus, vůdce římských otroků ve vzpouře proti římskému státu r. 73 př. Kr.

Spinoza Baruch (1632—1677), filosof původu židovsko-holandského, přední vyznavač pantheismu a jeden z otců filosofie moderní

spleen angl. zádumčivost, spojená s nudou a pohrdáním

Styx, bájeslovná řeka řeckého Podsvětí

Suleika, milenka lyriků perských

suspiria lat. vzdechy

suum cuique lat. každému, co mu náleží

Svantovit bůh slunce u Slovanů pobaltských

Sybarita, rozkošnický obyvatel jihoitalského města Sybaris, rozkošník

symfonie, souzvuk, název lyrické sbírky Vrchlického (1878)

symposion řeč. hostina, hodokvas, attickou hostinu za předsednictví Sokratova líčí Platón ve svém nej-slavnějším dialogu „Symposion“, kde rozvíjí svou filosofii lásky

syrix řeč. pastýřská pšštála řecká, vynález boha Pana

Siraz hlavní město perské provincie Farsistan, středisko duchovního života perského ve středověku

Simon Cyrenský podle novozákonního podání (na př. evan. Matouš. 27, 32) muž z Cyreny, jež žoldněl

Hmáští přinutí, aby pomohl Ježíšovi nésti kříž
Spindler Ervín, buditel Podřipska, spisovatel a politik, přítel Nerudův
Tantalos v řec. bájesloví fryzský král, potrestaný bohy za prozrazení tajemství tím, že v Podsvětí stál ve vodě, jež se uhnula, kdykoliv se chtěl napít, a pod stromem s ovocem, jež se uchýlilo, chtěl-li se najísti (muka Tantalova); symbolickou narážkou na tento trest, pojatý ve smyslu duchovním, nazval Vrchlický svou sbírku „Dědictví Tantalovo“ (1888)
Tatána půvabná hrdinka básnického románu Puškinova „Eugen Oněgin“
Tennyson Alfred (1809—1892) proslulý básník anglický, Vrchlický přeložil z něho malý výbor (1906)
Thebaida poušť u egyptských Theb, sídlo nejstarších poustevníků křesťanských; sem položil Vrchlický děj básně „Hilarion“ (1882)
Titanové podle řecké báje synové Urana a Gaie, svrhnuvše otce dosadili na trůn boha Krona, později v boji s Diem svrženi do Tartaru, jsou symboly vzdoru sebevědomého ducha lidského proti bohu
Tiziano Vecelli (1477—1570) mistrovský malíř vrcholné renesance vlašské
Tritón v řec. bájesloví mořský duch ve službách Poseidona, boha moře
Uriáš neb Urián přізvisko ďáblovo
U tři bubnů kostelík a vesnice na návrší nedaleko Chrudimě
Vatikán vrch v Římě, na němž se zvedá palác papežský, symbol mocí papežské a církevní vůbec
Verešagin Vasilij Vasiljevič (1842 až 1904) slavný malíř ruského realismu, bezohledný zobrazovatel hrůz válečných
Vergilius Publius V. Maro (70 př. Kr. až 19 po Kr.), největší římský básník, autor „Aeneidy“. Dante ho,

básníka v středověku uctívaného, učinil svým průvodcem v pekle
Uerlaine Paul (1844—1896) proslulý francouzský básník lyrický, vůdce t. zv. školy symbolické, v nábožných básních úchvatný; Vrchlický ho vykládal a překládal
Ueronika podle starokřesťanské legendy žena, jež Ježíšovi na cestě ke Kalvarii podala soucitně šátek na utření potu a krve
Vestálka v Římě, kněžka bohyně Vesty, ochránce domácího krbu a rodinného života, Vestálky byly vázány slibem doživotní čistoty
vigilie lat. noční stráž, doba od západu do východu slunce, v církvi bohoslužba v předvečer slavnosti
Vikingové výbojní Normannové, kteří námořními výpravami napadali pobřeží a zaráželi tam svou moc vojenskou
Villon François (1431—1463), francouzský lyrik dobrodružného života a hlubokého citu; lyrickou formu, po něm nazvanou Villonova balлада, Vrchlický rád pěstoval, z Villona překládal v II. sv. knihy „Z niv poesie národní a umělé“ (1901)

Walkýry neb Valkýry, v severogermánském bájesloví bojovné, polo-božské panny, řídící se podle Odiny vůle
Walpuržina noc ztotožňovaná s nocí filipojakubskou, kdy se čarodějnice shromažďovaly k divokým rejům; Goethe vložil dramatické vylíčení takové noci do svého „Fausta“
Whitman Walt (1819—1892), největší lyrický americký básník anglický. Vrchlický vydal z něho „Výbor básní“ (1907).
Winter Zikmund (1846—1912), český mistrovský badatel i vypravěč historický, důvěrný přítel Vrchlického

Záporoží, krajina za prahy Dněpru, sídlo hlavní skupiny ozbrojených Kozáků Záporožců, kteří tam bydleli ve vlastním ležení, t. zv. síči.

Obsah.

	Strana		Strana
Úvod	5	Appassionato (Hořká jádra)	57
I.		A povídal... (Moje sonata)	58
Tajemství lesa (Z hlubin)	15	Ballata o trojí metamorfoze vlasů mé drahé paní (Moje sonata)	58
Zpěv Satyra (Duch a svět)	15	Za trochu lásky... (Okna v bouři)	58
Nocí u moře (Symfonie)	18	Píseň nešťastných milenců (Okna v bouři)	59
Notturmo (Rok na Jihu)	21	Sen (Kytky ester)	59
S Bohem oceánu! (Rok na Jihu)	22	Kohouti (Kniha Sudlčák)	59
Ekloga (Eklogy a písně)	22	Ptáček v hnízdě (Než zmiznu docela)	60
Sloty (Poutí k Eldoradu)	23	My žili (Poslední sonety samotáře)	61
Tůně (Poutí k Eldoradu)	24	Metamorfózy (Poslední sonety samo- táře)	62
Jarní motiv (Poutí k Eldoradu)	25	Sen (Pavučiny)	62
Po dešti (Poutí k Eldoradu)	25	Vory (Rok básníkův)	63
Večerní jízda (Co život dal)	25	Ublížila's, lásko... (Tiché kroky)	64
Jitro (Jak táhla mračna)	27	Pod jednu podobiznu (Západy)	64
Vzdalující se bouři (Jak táhla mračna)	27	Píseň (Korálové ostrovy)	65
Kouř na běhu (Jak táhla mračna)	28	Píseň (Korálové ostrovy)	65
Měsíc po bouři (Sonety samotáře)	29	Rozvaha (Korálové ostrovy)	66
Osení (Zlatý prach)	29	Dojem (Skruté zdroje)	66
Pod hvězdami (Motýl všech barev)	29	Causerie (Zaváté stezky)	67
Pod kaštaný (Motýl všech barev)	30		
Ticho (Čarovná zahrada)	32	III.	
Měsíc na moři (Různé masky)	33	Písně o mé dceři Miladě (Motýl všech barev)	69
Píseň jeseň (Hořká jádra)	34	Píseň pro mou dceru Evu (Dni a noci)	71
Vzpomínka (Nové sonety samotáře)	35	Své dceři (Nové sonety samotáře)	71
Píseň poutníka (Písně poutníka)	36	Podzimní píseň pro mou dceru (Život a smrt)	72
Modlitba k noci (Napadlo rosy)	39	Ballata o mých dvou dcerách (Moje sonata)	73
Podzimní luka (Poslední sonety samo- táře)	39	Děti jdou spat... (Pavučiny)	73
Krajina pět měsíců v září (Překročen zonit)	39	První ples mé dcery (Rok básníkův)	74
Jablone (Má vřst)	40	Odjezd mé dcery (Tiché kroky)	74
Ideální krajina (Prchavé iluze)	40	Dítěti (Tiché kroky)	75
Po bouři (Štorm života)	41	Dětské sny (Fanfáry a kadence)	76
Ráno (Meč Damoklův)	41	Na cestu (Zaváté stezky)	76
II.		IV.	
Myrta — cypřiš (Z hlubin)	42	Hoc erat in votis (Sonety samotáře)	78
Requiescat! (Z hlubin)	42	Duše (Hudba v duši)	78
Barkarola (Sny o štěstí)	42	Ghazel o mládosti (Hudba v duši)	79
V květu lípy (Sny o štěstí)	43	Podle Joba (Hudba v duši)	79
Tak mám tebe plnou duši (Eklogy a písně)	44	Ballada o mamosti všeho (Hudba v duši)	79
Ekloga (Eklogy a písně)	44	Paprslek (Zlatý prach)	80
Sladký domov (Eklogy a písně)	45	Staré rány (Zlatý prach)	81
Zavírám oči (Dojmy a rozmary)	46	Duch Analysis (Dědictví Tantalovo)	81
Ballada o vlasech mojí paní (Dojmy a rozmary)	46	Mezi vesnickou máj (Dědictví Tan- talovo)	82
Ballada, již jsem zpíval po krásném snu (Dojmy a rozmary)	47	Život (Dni a noci)	82
Svatební (Poutí k Eldoradu)	48	Ballada za odcházející mládosti (Hořká jádra)	83
Cesta ořeším (Poutí k Eldoradu)	49	Schody (Breviř moderního člověka)	84
Adagio (Poutí k Eldoradu)	49	Duha (Breviř moderního člověka)	85
Večer (Co život dal)	50	Když dílo tvé jest dokonáno (Život a smrt)	86
Píseň o štěstí (Jak táhla mračna)	51	Dumka (Potulky královny Mab)	86
Jsmo smutní oba... (Zlatý prach)	51	Okna v bouři (Okna v bouři)	87
Cesta (Čarovná zahrada)	52	Nervy (Okna v bouři)	88
Notturmo (Čarovná zahrada)	53	Jen klid (Okna v bouři)	89
Vzpomínka (Čarovná zahrada)	54	Povzdech (Okna v bouři)	89
Píseň (Dni a noci)	54	Epitaf sobě (Okna v bouři)	90
Píseň (Dni a noci)	55	Poutník (Okna v bouři)	90
Podobizna (Hořká jádra)	55		
Desdemona (Hořká jádra)	56		
S Bohem! (Hořká jádra)	57		

Sém (Okna v bouli)	91
Modlitba (Kytky aster)	91
Šicí stroj (Kytky aster)	92
Tři Parky (Kniha Sudiček)	94
Všecko (Kniha Sudiček)	95
Naladění (Než zmiknu docela)	96
Suspiria (Než zmiknu docela)	96
Vyšlo nás mnoho (Písňé poutníka)	96
Já neumiknu (Písňé poutníka)	97
Celého křesťanstva veškeré zvony...	
(Písňé poutníka)	97
Rtém vadnoucím (Písňé poutníka)	98
Apostrofa (Napadlo rosy)	99
Adrašte (Poslední sonety samotáfe)	100
Nel mezzo di cammin del nostra vita	
(Poslední sonety samotáfe)	100
Život (Skvrny na slunci)	101
Duo (Pavučiny)	102
Hymny (Pavučiny)	102
Kdovs v noci zpíval (Pavučiny)	104
V pozdní podjeseň (Na sedmi	
strunách)	104
Být svým (Na sedmi strunách)	105
Písňé (Překročeni zeniti)	105
Cestou k matce (Rok básníkův)	105
Chladné vrcholy (Rok básníkův)	106
Starý pan učitel... (Zamberské zvony)	106
Hřejme si ruce! (Zamberské zvony)	107
Já nechal svět jít kolem (Já nechal	
svět jít kolem)	108
Co pak? (Já nechal svět jít kolem)	109
Hymna ku chvále tvůrčí radosti (Duše	
mimosas)	110
Po třiceti letech (Duše mimosas)	113
Svlačce na úhoru (Svlačce na úhoru)	114
Má mladost (Svlačce na úhoru)	115
Rozjasnění (Svlačce na úhoru)	115
Requiescat (Svlačce na úhoru)	116
Málo (Korálové ostrovy)	116
Strom života (Strom života)	117
Díky (Strom života)	118
Hodinám budoucím (Meč Damoklův)	119
Samotluva (Meč Damoklův)	120
Klid (Meč Damoklův)	121

V.

Jitro na Petříně (Zlomky epopoje)	122
Hovor na moři (Dědictví Tantalovo)	124
Co chceme (Hlasy v poušti)	124
Naší řeči (Hlasy v poušti)	125
Pravá vlast (Hlasy v poušti)	125
Spící Praha (Hlasy v poušti)	126
Finale (Hlasy v poušti)	126
Na zadní stránku vlastní podobizny	
(Nové sonety samotáfe)	127
Tři návštěvy na řipu (Bodiáci z Par-	
nasu)	127
Balada o gotickém podloubí v starém	
městě (Moje sonata)	130
Balada, psaná sv. Václavu, dědici	
České země (Moje sonata)	131
Při zprávě, že kosti Kollárovy do Čech	
převzány nebudou (Nové zlomky	
epopoje)	131
Sny (Napadlo rosy)	136
U tří bubnů (Má vlast)	138
Rackům nad Vltavou (Skruté zdroje)	140
Dubům rožmberského rybníka (Strom	
života)	140

VI.

Z krčmy života (Z hlubin)	144
Vánoce (Co život dal)	145
Místo prologu ke knize „Sfinx“ (Sfinx)	146
Veršcagin (Sfinx)	146
Hymna Lazarova (Sfinx)	147
Osud (Jak táhla mračna)	149
Čtyři hlasy (Z hlubin)	150
Nové renesance (Skvrny na slunci)	156
Lidstvo (Meč Damoklův)	159

VII.

Vykoupení (Z hlubin)	161
Z „Vittorie Colonnny“ (Vittoria Co-	
lonna)	163
Zpěvačce, která zpívá píseň nea-	
polských plavců (Rok na jihu)	164
Suum cuique (Sonety samotáfe)	165
Lucretius (Sonety samotáfe)	165
Goethe (Sonety samotáfe)	166
Walt Whitman (Nové sonety samotáfe)	166
Dru Jeromiru Kožutovi (Nové sonety	
samotáfe)	166
Mme Ackermann (Poslední sonety sa-	
motáfe)	167
Můj sonet (Nové sonety samotáfe)	167
Z mléč ruky (Poslední sonety samo-	
táfe)	168
Básník sestiny (Hudba v duši)	168
Hymna Baudelaairovi (Dědictví Tanta-	
lovo)	169
Puškin u moře (Různé masky)	170
Vodopád (Hořká jádra)	172
Po ukončení Goethova překladu	
Fausta (Kytky aster)	173
Hudba (Než zmiknu docela)	173
Kus poetiky (Napadlo rosy)	175
Při zprávě o úmrtí Paula Verlaina	
(Napadlo rosy)	175
Dnes o mně mluží se (Pavučiny)	176
Duch písní (Zamberské zvony)	176
Volná chvíle (Zamberské zvony)	177
Korálové ostrovy (Korálové ostrovy)	179
Duch písní přišel ke mně... (Korá-	
lové ostrovy)	181
Antické jaro (Skruté zdroje)	182
Nenie (Skruté zdroje)	182
Cestou (Zaváté stezky)	184
Balada pro domo sua (Meč Damoklův)	184

VIII.

Modlitba k mrtvému dítěti (Co život	
dal)	186
Jarní píseň na hrobech. (Co život	
dal)	186
Metempsychosis (Sonety samotáfe)	187
Nirvana (Dědictví Tantalovo)	187
Naladění (Hořká jádra)	188
É morta (É morta)	188
Janua patet (Nové sonety samotáfe)	196
Metempsychosa (Život a smrt)	197
Otevřené okno (Život a smrt)	198
U hřbitovní zdi (Okna v bouři)	198
Písňé (Kniha Sudiček)	199
Na pustém břehu (Písňé poutníka)	199

	Strana
Mrtvým (Překročen zenit)	200
Zamberské zvony (Zamberské zvony)	200
Meč Damoklův (Meč Damoklův)	202
Balada o vikodiaku (Meč Damoklův)	205
Osamění (Meč Damoklův)	206

IX.

Země (Duch a svět)	207
Neznámým bohům (Duch a svět)	208
Fiat, ubí vult (Poutí k Eldoradu)	211

	Strana
Jest život velký, nesmrtelný, jeden (Hilarion)	212
Zda čtáš, Pane... (Sfinx)	213
Bůh (Sfinx)	214
Rozlište Boha! (Hudba v duši)	214
Modlitba (Hudba v duši)	215
Můj Bože! (Breviář moderního člověka)	215
Balada ku chvále Královny nebes ve slohu starodávném (Moje sonata)	216
Modlitba večerní (Okna v bouři)	217
Modlitby (Fanfáry a kadence)	218
Modlitba (Meč Damoklův)	219

Tento „Účbor z básní Jaroslava Úrchlického“ vychází s laskavým svolením nakladatelství J. Ottova.

Kytice

Výbor z poesie a prózy pro školu i veřejnost
Vydává Státní nakladatelství v Praze
Řídí Hugo Siebenschein a Pavel Sula

Spolupracovníci:

Josef Fischer, Otokar Fischer, Josef Folprecht, Gerhard Gesemann,
Julius Heidenreich, Josef Hora, Jiří Horák, Josef L. Hromádka,
Miloslav Hýsek, Vojtěch Jirátko, Josef Knap, Vojtěch Martínek,
Jan Mukařovský, Arne Novák, A. M. Píša, Karel Polák, Albert
Pražák, Emil Smetánka, Miloš Weingart

Tiskárna Státního nakladatelství v Praze

Knihovna Kytice

Je knižní výbor z poesie a prózy pro školu i veřejnost. Slouží školám všech druhů a stupňů: od školy měšťanské a střední po školy vysoké, dokazujíc účelným jednotným programem souvislost a jednotnost českého vzdělání; chce každého — i mimoškolského — čtenáře překvapit a potěšit obsahem, výkladem, hojností, úpravou i cenou. Školské osnovy mají v „Kytici“ oddaného pomocníka.

Dosud vyšlo:

Sv.	váz. Kč
1. K. J. Erben: Kytice z pověstí národních. Úvod a poznámky Otokara Fischera	8-80
2. Arne Novák: Řeči a proslovy. S úvodem a poznámkami autorovými	8-—
3. De života. Osobnosti naší doby mladému pokolení. Uspořádal Hugo Siebenschein a Pavel Sula	13-—
4. Výbor z prózy Terézy Novákové. Uspořádal Arne Novák	10-50
5. Mladá česká próza. Výbor, úvod a poznámky Josefa Knapa	8-—
6. Mladá česká poesie. Úvod Josefa Hory	7-—
7. Vědcové a tradice. Výbor z F. Palackého, K. Havlíčka, T. G. Masaryka. Uspořádal Josef Fischer	13-—
8. Naše legie v Rusku. Výbor z díla R. Medka a J. Kopty, uspořádal Miloslav Hýsek	11-—
9. Slovenská literatura popěvratová. Výbor L. N. Zvěřiny	11-—
10. Stručné uvedení do Goethova Fausta. Překlad a výbor, úvod a poznámky Otokara Fischera	7-50
11. Slovenské stati. Napsal Miloš Weingart	9-—
12. F. L. Čelakovský: Ohlas písní ruských. Úvod a poznámky Ot. Fischera	6-30
13. Výbor z básní Jaroslava Vrchlického. Uspořádal, úvodem a poznámkami opatřil Arne Novák	14-—

U všech knihkupců

Státní nakladatelství
v Praze II., Ostrovní

Pobočky:

Brno, Františkánská.

Bratislava, Sasínkova.